

Dobračevske padarske bukve

Izvleček

Prepis novoodkritih padarskih bukev sem po kraju nastanka poimenoval dobračevske. Nastale so leta 1887. Prepisovalec je zapisal, da gre za tretji prepis bukev, ki jih je napisal padar Pavle Lipič iz Bodovelj leta 1810. Dobračevski prepis je eden obsežnejših na Slovenskem, ne vsebuje pa poglavja o živinozdravništvu, ki bi ga pričakovali glede na dejstvo, da je bil prepisovalec podkovski kovač. Za predstavitvijo porekla in življenja prepisovalca Andreja Moréta sledi opis vsebine padarskih bukev, ki je razdeljena v štiri poglavja, imenovana bukve. Prepisovalec je imel poleg obravnavanega prepisa tudi knjigo Živinozdravništvo, avtorjev J. Bleiweisa in S. Strupija, ki je izšla okoli leta 1860. To pojasni vprašanje, zakaj Morétov prepis ne vsebuje tudi navodil za zdravljenje živali.

Abstract

Dobračeva barber-surgeon's book

I have named the copy of the newly discovered barber-surgeon's book after the place of its origin. It was made in 1887. The copyist noted that this was the third copy of the book, which had been written by the barber-surgeon Pavle Lipič from Bodovlje in 1810. The Dobračeva copy is the only more extensive one in Slovenia but it does not contain the chapter on veterinary medicine, which would have been expected in view of the fact that the copyist was a blacksmith farrier. A presentation of the origins and life of the copyist, Andrej Moré, is followed a description of the barber-surgeon book, which is divided into four chapters, called books. In addition to the copy under discussion, the copyist also had the book Veterinary Medicine, by J. Bleiweis and S. Strupi, which was published around 1860. This explains why Moré's copy does not also contain instructions for the treatment of animals.

Uvod

Na Loškem, predvsem v Poljanski dolini, je nastalo več prepisov ljudskih zdravilskih oziroma padarskih bukev. Leta 1973 jih je bilo med 25 na Slovenskem kar 15 na Loškem, zato slednjega, vključno z okolico Rovt, upravičeno štejejo za pomembno središče prepisovalcev zdravilskih bukev.¹ Ene najstarajših je po nemški ali francoski predlogi leta 1810 napisal (prevedel, prepisal?) Pavel Lipič, kmet iz Bodovelj, po domače Žerovc, včasih zapisan tudi Srovc.² Te so služile številnim prepisovalcem v bližnji in daljni okolici. Leta 1975 je bilo znanih 44 prepisovalcev, kasneje so odkrili še nekatere.³ Mednje bomo odslej prištevali tudi prepis Andreja Moréta, ki ga takrat še niso poznali. Morè v svojem prepisu poleg Lipiča omenja tudi Petra O. (nadaljevanje priimka je v prepisu uničeno). Edini prepisovalec z imenom Peter je bil P. Shinkouz (Šinkouc), ki je v letih od 1841 do 1850 naredil tri prepise Lipičevih bukev.⁴ Priimek tega Petra ostane nepojasnen: ali je Morè prepisal napačen priimek, ali pa je bil med prepisovalci še kakšen Peter, ki pa ga viri ne omenjajo. Po obliki in vsebini je Morétov prepis še najbolj podoben tistemu, ki ga je sredi 19. stoletja naredil Janez Dolenc (Joanes Dollenz), iz Zaplane pri Rovtah. V Loških razgledih ga je podrobneje opisal Milan Dolenc.⁵

Obravnavano knjigo mi je prinesel Anton Bogataj. Nanjo je naletel pri zbiranju podatkov o domačijah župnije Stara Oselica, kamor spadata tudi vasi Fužine in Trebija. Knjigo je dobil v last Andrejev vnuk Rado Burnik, sin Andrejeve hčere Micke, sedaj jo hrani Radova vdova Berta Burnik, ki je dovolila objavo tega zapisa.

Preseneča ugotovitev, da je Andrej Morè naredil prepis leta 1887, ko je imel šele dvajset let. Predvidevam, da je že takrat praktično obvladal kovaštvo, tudi podkovsko, saj se je učil pri svojem očetu. Zaradi zanimanja za zdravilstvo si je verjetno sposodil eno od padarskih bukev in jih v svojem prostem času prepisal. Zanimalo nas je, zakaj v prepis ni vključil živinozdravniškega poglavja, ki je prisotno v številnih prepisih zdravilskih bukev. Pričakovali bi namreč, da bi ga – kot

1 Dolenc, Ljudske medicinske knjige, str. 69–80; Sterle, Ljudsko zdravilstvo na Loškem, str. 87–122.

2 Obstaja dvom v poimenovanje domačije po gospodarju, ki bi bil doma v Žireh. Ustreznejša se namreč zdi povezava s staro besedo šurovc ali surovc, s katero so še v 19. stoletju poimenovali zagovarjalca urokov, tudi padarja. Pri domačiji v Zadobju št. 19, sedaj Pri Vrbanu, sem našel starejše domače ime Šurovc. Po pripovedovanju je tamkajšnji gospodar znal zagovoriti bolezni. Besedo Srovc (Srouz) omenja tudi Dolenc v članku Okolica Škofje Loke, str. 128. Morda pride beseda šurovc od švarc (schwarz) – črn, v povezavah s črnimi bukvami, črno magijo, čaranjem. Dolenc omenja, da so na Gorenjskem rekli zagovarjalcu *šverovc* (glej: Dolenc, Nove ljudsko-medicinske bukve na Gorenjskem, str. 147).

3 Dolenc, Okolica Škofje Loke ..., str. 123–133; Dolenc, Nove ljudskomedicinske bukve, str. 140–148; Sterle, Ljudsko zdravilstvo na Loškem, str. 87–122.

4 Dolenc, Okolica Škofje Loke ..., str. 127–128.

5 Dolenc, Okolica Škofje Loke ..., str. 125–126.

podkovskega kovača – zanimalo prav to področje. Odgovor smo našli šele ob pogovoru z Berto Burnik, ki je povedala, da imajo ob rokopisnih padarskih bukvah še neko staro živinozdravniško knjigo brez naslova. Posodila mi jo je, da bi jo poskusil identificirati. Najverjetneje je to knjigo nabavil Andrejev pet let starejši brat Franc, in sicer za teoretično pripravo na izpit na *Podkovski šoli* v Ljubljani, ki ga je uspešno opravil leta 1887.⁶ Obe knjigi bom predstavil v nadaljevanju.

O Andreju Morétu

Moréti so stara žirovska rodbina, izpričana že vsaj od leta 1586 naprej. Med njimi je bilo več kovačev. Leben - Seljak in Demšar menita, da žirovski Moréti izvirajo iz istega gnezda, iz Nove vasi št. 19.⁷ Priimek je večkrat zapisan Mûre in Márre. Mûreti so že leta 1501 gospodarili na kmetijah v Gorenji vasi, na Gabrovem pod Lubnikom in v Bitnjah. Leben - Seljak meni, da je najverjetnejši izvor priimka iz besede *mur*, črn, temen.⁸ Podobnega porekla je poimenovanje zamorca, murenčka in murčka – moškega uhana tipične oblike z glavo zamorca. Kaže torej, da Moréti niso potomci francoskega vojaka, ki naj bi po pripovedovanju njegovih potomcev ostal na Žirovskem v času francoske zasedbe v začetku 19. stoletja.⁹ Povezave z domačijo Pri Mûretu, v Sopotnici št. 1, kjer sta v začetku 19. stoletja gospodarila Franc in Luka Murre, nismo našli.¹⁰

Andrej Morè (2. 12. 1867–17. 3. 1955) se je rodil Jakobu in Mariji, roj. Demšar, pri Kovaču, na Dobračevi št.

Ime	Datum rojstva	Datum izpisa	Opombe
Franc Morè	1867	1887	
Luka Morè	1867	1887	
...	...	...	...

Seznam udeležencev izpita iz leta 1887, v katerem se omenja Franc Morè. V elektronski obliki ga hrani Vojteh Cestnik.

6 Cestnik, e-pisma, avgust in september 2013.

7 Povzeto po Leben - Seljak in Demšar, *Knjiga hiš na Žirovskem*, str. 302.

8 Leben - Seljak, e-pismo, 10. 5. 2013.

9 Bogataj, *Kronika družin ...*, str. 49.

10 Štukl, *Po poti kulturne dediščine*, str. 157.

Andrej Morè s hčerama Micko (levo) in Jerco (desno) pred 2. svetovno vojno.
(hrani: Berta Burnik)

41. Petra Leben - Seljak je zapisala, da je bila njegova rojstna hiša ena od dveh bajt, last gospodarja Hribčarjeve domačije, z Dobračeve št. 2.¹¹ V hiši Dobračeva št. 41 je že leta 1824 živel Andrejev ded Martin Morè, verjetno kovač.¹² Ta priimek smo srečali tudi v Jarčji dolini, na Sovodnju in Trebiji. Andrej je bil predzadnji od sedmih otrok, od katerih so preživeli štirje fantje.¹³ Njegov starejši brat Martin se je

11 Leben - Seljak, e-pismo, 25. 3. 2013.

12 Leben - Seljak in Demšar, *Knjiga hiš na Žirovskem*, str. 270.

13 Filipič in Jereb, Računalniški izpis rodbine Morè.

odselil na Sovodenj, Tomaž je prevzel domačijo in nadaljeval s kovaštvom, Franc je šel v Ameriko.¹⁴ Andrej se je 9. 6. 1895 oženil z Marijo Kržišnik (18. 11. 1873–7. 6. 1902), Metezovo, s Koprivnika št. 4. Naselila sta se v *Skalah*, na Dobračevi št. 40, od tu pa sta šla v Gladkovo bajto, na Fužine št. 11. Tu sta se jima rodila prva dva otroka. Sin Matija (1897) je umrl po šestih tednih, hči Frančiška (1898–1915) pa je preživela otroška leta. Leta 1899 (ali spomladi naslednjega leta) so se preselili na svoje, na Trebijo št. 5 (sedaj št. 15), kamor je Andrej prinesel domače ime *Par Kovač*. Žena je po pripovedovanju umrla na porodu.¹⁵ Andrej je bil vdovec manj kot pet tednov, že 13. julija se je oženil z Marjano Malavašič (15. 6. 1874–11. 2. 1922), iz Hobovš št. 14, po domače s *Počival*. Vseh njunih pet otrok je odraslo. Po pripovedovanju naj bi Andrej s pomočjo ženinega očeta kupil Bizjakovo bajto na Trebiji.¹⁶ Zgodba se zdi verjetna. Kupna pogodba je bila sklenjena 25. 5. 1898. Andrej je dokupil še nekaj zemlje in jo pripisal k bajti, istočasno pa vse prepisal na svojo prvo ženo Marijo, roj. Kržišnik.¹⁷ Ovdoveli Andrej je po drugi poroki posest prepisal na svojo drugo ženo Marjano, roj. Malavašič.

Andrej se je kovaštva priučil doma, ni pa izključeno, da je obiskoval podkovsko šolo v tujini, kar omenja tudi Bogataj. Ne dvomim, da je – zdrav in močan, kot ga opisujejo – v avstrijski vojski odslužil vsaj dve leti. Kovače so razporedili v konjeniške enote kot *dragonarje* in v tem času se je lahko izpopolnil v svojem poklicu. Morda si je takrat pridobil tudi dokument o poklicni usposobljenosti, ki ga omenjajo njegovi potomci, a velja za izgubljenega.¹⁸ Podkovski kovači so imeli v učnem programu tudi živinozdravništvo, zato je večina svoje znanje s pridom uporabila tudi kot ljudski živinozdravniki, saj do srede 20. stoletja v Poljanski dolini in na Žirovskem ni bilo šolanega veterinarja.

Andreja Morèta v zapisih o padarjih na Loškem ne omenjajo kot zdravilca ljudi ali živali.¹⁹ Tudi Alfonz Zajec nima nobenih zapisov ali v spominu, da bi bil Andrej Morè zdravilec, tudi njegovi predniki – kovači ne.²⁰ Iz tega sklepamo, da je svoje znanje uporabil v ožjem krogu: pri zbolelih živalih v zvezi s svojim poklicnim delom in morebiti morda pri porodih, pri ljudeh pa le v krogu najbližjih.

14 Bil je podkovski kovač. Našli smo ga v seznamu kandidatov, ki so leta 1887 opravili izpit za podkovskega kovača.

15 Glej: Bogataj, str. 50. V mrliško knjigo župnije Stara Oselica je kot vzrok smrti vpisana *vodeničnost*. Če je šlo za nosečnost, je bil morebitni vzrok vodenice zaplet nosečnosti (gestoza), mogoče bolezen srca ali ledvic. Vpisa krsta novorojenca v rojstni knjigi iste župnije nismo našli.

16 Bogataj, Kronika družin ..., str. 49.

17 Zemljiška knjiga, k.o. Trebija, knjiga II, vložek št. 159.

18 Bogataj, Kronika družin ..., str. 50.

19 Dolenc, Ljudske medicinske knjige ..., str. 69–80; Dolenc, Okolica Škofje Loke ..., str. 127–128; Dolenc, Nove ljudskomedicinske bukve ..., str. 140–148; Sterle, Ljudsko zdravilstvo na Loškem, str. 87–122.

20 Zajec, pismo z 28. 3. 2013 in pogovori z njim.

Opis dobračevskega prepisa

Obravnavani prepis je v obliki pokončnega pravokotnika, 10,5 cm x 17 cm, debelina 18 mm, pisava je obojestranska. Po seštevanju oštevilčenih in neoštevilčenih strani ter prištetimi manjkajočimi stranmi dobimo skupaj 317 strani, kar je skladno z najobsežnejšimi znanimi rokopisnimi padarskimi bukvami na Slovenskem, saj le redke presegajo 300 strani. Začetni del prepisa je ohranjen samo v delnem obsegu. Ni izključeno, da je bilo prvotno na koncu ohranjenega prepisa še nekaj strani, ki pa so se izgubile.

Za obravnavane *bukve* je značilna nešolana, a dokaj berljiva pisava. V prepisu so še prisotni nekateri ostanki bohoričice, a jih je malo, verjetno so ostali iz prejšnjih prepisov. Večinoma je prepis narejen v gajici, saj prepisovalec že uporablja strešice. To dokazuje, da gre za prepis enega od mlajših obstoječih prepisov in ne tretjega, kot Moré omenja na začetku obravnavanega prepisa. Številne prepisane besede so nerazumljive. Prepisovalec najbrž ni poznal njihovega pomena niti jih

Začetek prepisa obravnavanih zdravilskih bukev, ki ga je naredil A. Moré.

Podpis A. Moréta na koncu kazala. Podpisal se je tudi na straneh 17, 32, 39, 92 in 178.

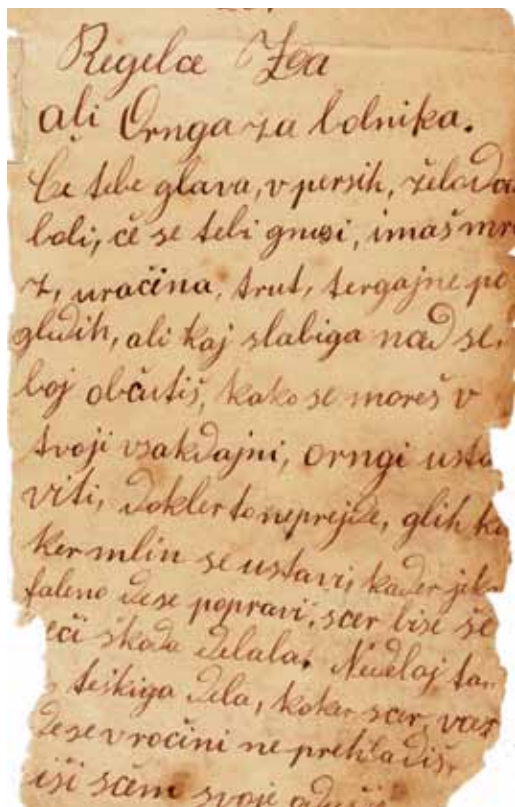
ni znal prebrati, zato jih je enostavno črkovaje prepisal iz predloge. V prepisu je sorazmerno malo sledov žirovskega narečja, kar kaže, da je predloga nastala drugje. Ohranjena je prva notranja stran z osnovnimi podatki o nastanku predloge, ki jo je prepisovalec uporabil:

... (Te) bukve je prvič prepisu iz latinskega na nemško in kranjsko. Paule Lipič iz B(odovelj) v tim letu po Kristusovin roj 1810. MDCCCX. kateri je bi(l) o(d) Boga za eniga modriga in sastopniga zdravnika posta(vljen in) jih je sam nual in je dobro poznal, v letu. 1810.

V drugi (drugič) jih je prepisal hm(?) ... svojga bližniga. Peter O(...) ²¹ Vletu 1828 ... tretjič jih je prepisu Andrej More.

Na drugi neoštevilčeni notranji strani je začetek stvarnega kazala z vpisom predmeta in navedbo vseh strani, na katerih se ta predmet pojavi. Sledi podrobno vsebinsko kazalo, ki je bilo prvotno verjetno napisano na 13 straneh, prve štiri niso ohranjene. Ohranjeni del kazala se začne z zapisom na 69. strani – *Kadar kteriga božjast meče*, zaključí pa z 260. stranjo, ki je napačno napisana 160 – *Kadar škorpjon upiči*. Pod tem naslovom je vpisan en sam stavek, ki se zaključí z »in«, kar govori o nadaljevanju na naslednji, 261. strani. Tam pa najdemo, kot rečeno, popolnoma novo poglavje, od katerega sta poleg prvih dveh strani ohranjeni le še strani 267 in 268. To razložimo tako: zadnja stran, na kateri se je nadaljevalo pisanje o ukrepih pri piku škorpiona, je bila tako poškodovana, da jo je pri vezavi izločil, zadržal pa je zadnjih osem strani (261–268), na katerih so zapisana navodila bolnikom, z naslovom *Regelca Za ali Ornga za bolnika*. Ne vemo, koliko strani je obsegalo to dodatno poglavje.

Obravnavane bukve so bile verjetno precej poškodovane in Andrej Morè je poiskal večšega knjigoveza, ki jih je nanovo prevezal, žal pa tudi obrezal, na kar kažejo manjkajoče črke ob zunanjem robu številnih strani. Obraba začetnih in zadnjih strani kaže na preslabo

Ornga za bolnika na 261. strani prepisa.

21 V virih nismo našli Petra, katerega priimek bi se začel s črko O.

zaščito z ustreznima platnicama ali drugim ovitkom. Celoten prepis je delo iste roke in istega ali vsaj podobnega orodja: pero in dokaj kakovostno črnilo. Na obrabljenih straneh ni sledov zobcev miši ali drugih glodalcev.

Glede na mladost prepisovalca (20 let) smo iskali še drugega Andreja Moréta, ki bi prišel v poštev kot prepisovalec. Na Madvedjem Brdu št. 14 je bil leta 1828 rojen Andrej Morè, ki je kasneje živel v Potoku pri Zavrnatcu.²² Ob prepisovanju leta 1887 bi imel že 59 let. Nismo zasledili podatka, da bi kdaj živel na Dobračevi št. 41, zato smo ga izločili kot možnega prepisovalca.

Prvih 18 strani prepisa (vključno z domnevnimi štirimi manjkajočimi stranmi) ni oštevilčenih. Oštevilčenje se začne šele z naslovom *Perve bukke*, ki se zaključijo na 32. strani. Z novo paginacijo sledijo nove *I. Bukve*, ki obsegajo le štiri strani. *II. Bukve* imajo 88 strani, tretje pa 16. Četrte so najobsežnejše, od 109. strani do konca prepisa na 268. strani.

O vsebini bukev

V nadaljevanju bom predstavil nekatere zanimivosti iz prepisa po vrstnem redu posameznih poglavij, imenovanih *bukke*. V *Prvih bukvah* so opisane spremembe na seču, ki ga prepisovalec imenuje *voda*, *uoda* ali *scalina*. Prepisovalec seveda sledi avtorju Pavletu Lipiču, ki je pred osmimi desetletji videl in zabeležil (prepisal?) stvari v skladu s tedanjim skromnim poznavanjem medicine. Za primerjavo naj navedem stavek - *Tako zamer kaj postavim ti vid(eti) ena voda na kateri je veliko mehircu (mehurčkov) to pomeni deje človek polno vetrov*. Razlaga je preveč preprosta in ni pravilna. Spenjen seč v medicini namreč pomeni prisotnost beljakovin, kar je večinoma posledica vnetja in nekaterih drugih boleznih sečil. Ta znak so poznali že v srednjem veku.²³ Pomenljiv je drugi odstavek, ki kaže na pomembnost tedanjega vedenja o seču: *Voda probati ali na vod pozna(t) bolezni je ta nar veči kunšt na zemli, per tem se nuca ena čista trezna glava in silna modrosti vseh 7 darov sv. Duha.*²⁴/.../ *To pervo je potrebno bolezni poznati poprej ni mogoče ozdravljati narbolji je zadeti bolezni navadnega človeka*. Zadnji stavek je še vedno aktualen, tudi v sodobnem času neredko naletimo na zdravljenje brez diagnoze.

Sledi razdelitev vsebine teh prvih *bukve* na oštevilčena podpoglavja, imenovana *štuki* (nem. das Stück, kos). Prvi del, *štuk*, je razdeljen na šest razredov, *klasov*: *kaj je voda ali scanje, kako tisti loviti more, kako voda gledati more, od farbe te vode, od tih reči katere se v vodi najdeja, kako more voda soditi* (kako se mora voda ocenjevati). Po tem zapisu ni *voda* nič drugega kot zbrana tekočina iz

22 Filipič in Jereb, Računalniški izpis rodbine Morè.

23 *Medicinska enciklopedija*, str. 61.

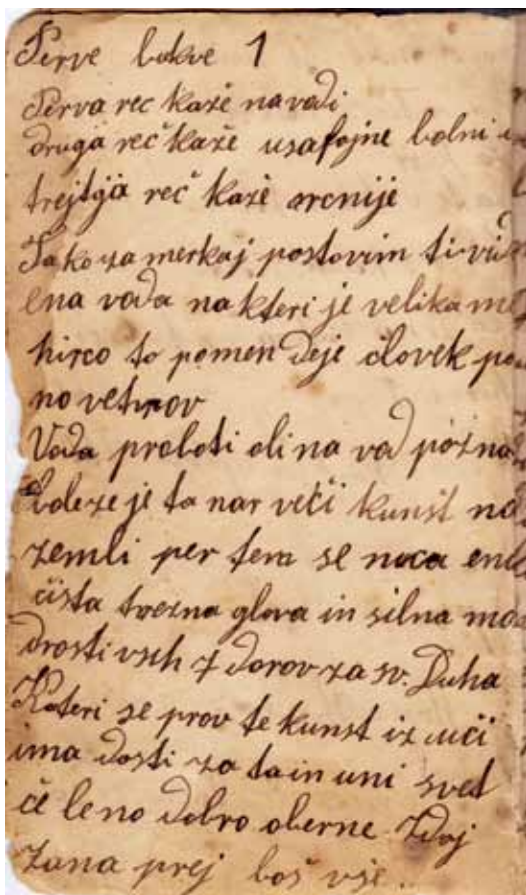
24 Darovi sv. Duha: dar modrosti, dar (raz)umnosti, dar sveta, dar moči, dar vednosti, dar pobožnosti, dar strahu božjega.

krvi in drugih *fajtov*.²⁵ Jetra potegnejo pojedeno in popito tekočino iz želodca v štiri žile in žolč, težke in grobe žanfte (sokove) pošlje v vrano (vraničo), kar je še bolj vodenega, gre po žilah v ledvice, *na to vižo* je kri očiščena in gre po vseh žilah. Gre za popreprošteno gledanje človeške fiziologije, ki je bila prisotna v šolski medicini še v srednjem veku, ta jo je ovrgla že v 18. stoletju. Padarji so jo še vedno prepisovali in upoštevali do konca 19. stoletja.

Praktični nasveti zdravilcu so zajeti v drugem do petem delu prve knjige. Navajam le nekatere, ki so vsebinsko in jezikovno zanimivi. Vodo se mora zjutraj preliti v *en lep pomit glaž*, ki se ga postavi na tak kraj, ki ni ne premrzel ne vroč. Ne sme se je preveč prelivati. Pred pregledom mora voda četrto ure mirovati. Včasih v tem času postane gosta kakor mošt, včasih pa gosta postane čista. Poznati je treba starost bolnika. Barva vode je odvisna od vsega, kar je v njej; v njej se najde *veliko vse sorte reči*. Je bela ali črna, čista ali gosta. Voda otroka je mlečne barve, odraslega rumena, starega pa podobna navadni vodi, torej svetlejša.

Če bolnik pije zvečer vino, bo voda rdeča (povzeto s str. 1 do 8).

V vodi se najde 16 reči: od krvi, peska, dlak, gnoja do maščobe (*mašaba*). Če so najdene stvari na vrhu vode, pomenijo bolezen v glavi. Zelen *cirkel* na vodi pomeni, da bo človek oglušel. Če se *cirkel trese*, to pomenbi *božji žlak* (možgansko kap, mrtvoud). Če je na vodi gosta smetana, ima človek v sebi veliko vetrov, če pa je blede, pomeni *vročino* (vnetje) pljuč, srca, prsi in jeter. Gosta in smrdljiva kri na vodi pride iz mehurja, črna kri na dnu *glaža* pa iz ledvic. Čista kri na sredini *glaža* pomeni bolezen jeter in *bodljaje* (zbadanje v prsih).²⁶ Pesek v vodi pomeni ledvične kamne. Bel trd pesek na dnu *glaža* pomeni, da se je ledvični

Prva knjiga, stran 1.

25 Fajt, fajht, fajhtn je popačenka nem. besede das Feucht, feucht – v pomenu vlaga, mokrota oziroma vlažen, moker. Fajt v padarskih bukvah pomeni predvsem vlažne, gnojne rane in kašelj z obsežnim izpljunkom pri kroničnih boleznih pljuč.

26 Vnetje rebrne mreže.

kamen zdrobil. Pri mehurčkih na vodi je *treba merkat na bolezen želodca in malih čev* (tenkega črevesa). Meglica svinčene barve v vodi pomeni jetiko. Če je na vodi veliko drobnega prahu, gre za hujšo božjast. Prah sredi *glaža* pomeni težko sapo in bolezen pljuč, če pa prah potuje v vodi gor in dol, kakor sonce skozi špranje, je ženska dva ali tri mesece noseča. Gnoj v vodi pomeni, da ledvice gni-jejo, veliko gnoja pa gnitje maternice. Od vseh naštetih najdenin sta tudi v šolski medicini imela določeno diagnostično »vrednost« samo pesek ob kamnih in gnoj ob vnetju (povzeto s str. 9 do 18).

Pomembna je barva vode. Črna barva vode pomeni smrt bolnika. Če je črna in tudi smrdi, gre za prisad ali *veliko vročino* (vnetje) pljuč, če pa je črna barva na dnu glaža, pomeni, da bo ta človek prišel ob pamet. Tudi blede svinčena barva vode pomeni smrt. Isto pomeni tudi zelena barva vode. *Ena lepa čista voda, katera en mal na kri cikne*, pomeni kamen v mehurju. Bela gosta voda pomeni jetiko, rdeča pri vodenici pa pomeni smrt. Če je voda barve mošta, pomeni *madron* (kolike v trebuhu). Preseneča ugotovitev, da padarji niso razpoznavali zlate-nice iz barve vode, vsaj izrecno to ni zapisano; tudi sicer v prepisu ta znak boleznijeter ni omenjen.²⁷

Zanimivo je ocenjevanje ženske vode. Če je voda kalna, s semenom na dnu, pomeni, da je *dosegla ljubezen* (orgazem). Čista voda z umazanijo na dnu glaža pomeni, da je ženska dva ali tri mesece noseča. Če je voda svetla kakor vino, žen-ska ni dobra za mleko in je *suhe nature*. Svetla seč kot čista navadna voda pomeni, da je ženska neplodna, taka voda je tudi pri devici. Bela in mastna voda pomeni, da ženska želi moške ljubezni. Temna in mastna voda pomeni, da je že izgubila devišstvo in je moški bil pri njej, a ji *ni rodovitnosti dal* (ni zanosila). Če je voda kakor laško olje, pomeni, da bo lahko *devišstvo deržala*.

Omenjeni opisi so bili namenjeni predvsem ocenjevanju seča, ki so ga prine-sli za bolnika njegovi domači ali drugi ljudje, saj bolnik običajno ni bil sposoben zapustiti postelje. Šlo je torej za ugotavljanje bolezni in zdravljenje na daljavo, ki je bilo pogosto še po drugi vojni. V bližnji okolici so bili poznani zdravilci pri šentjoštu nad Kranjem, na Drenovem Griču pri Vrhniku in v Dobu pri Domžalah. Med ljudmi so krožile šale o preskušanju sposobnosti padarja: v pregled so mu prinesli scalino od domačih živali in povedali lažno zgodbo o bolnikom stanju. V večini teh zgodbic je zdravilec zavrnil podtaknjeno, rekoč: tega bolnika boste pa kmalu dali šintarju, konjedercu. Ni izključeno, da so takšne zgodbe za svojo promocijo širili zdravilci sami.

Tudi »šolska« medicina je stoletja več ali manj uspešno gradila diagnostične postopke na ogledu seča. Še sredi 20. stoletja so asistenti medicinkam in medicin-cem več ur predavali o diagnostični pomembnosti izgleda in vonja seča, današnja medicina pa zaupa le še laboratorijskim izvidom.

27 Opisovalci padarskih bukev navajajo, da je *miserbost* (tudi miserbast) pomenil zlatenico, ikterus. Sicer je ta beseda neprevedljiva. V obravnavanih bukvah je na 47. strani zapisano *Misa bost*. Predvidevam, da večina prepisovalcev niti ni vedela, kaj ta beseda pomeni.

Ves preostali del prepisa obsega štiri poglavja, imenovana *I. II. in III. IV. Bukve*. Zanimiva je vsebina prvih *bukev*, s podnaslovom *Na žili poznati bolezen eniga človeka Po dohtarsko*. Obsega le štiri strani. Zapisano navodilo načina tipanja pulza na zapestju je presenetljivo podobno današnjim navodilom, ocenjevanje srčnega utripa pa je primerno tedanjemu (ne)znanju padarjev. Hiter utrip žile, ki je na otip debela, pomeni *mrzlo* kri. Počasen utrip in tenko žilo ima *mrzla* človeška *natura*, *fajh(t)na* (mokra) *natura* pa ima globoko in široko žilo. *Suha natura* ima tenko in močno žilo. Nagel in močan utrip pomeni *ick* (nem. die Hitze) *vročo naturo*. Verjetno je bilo le malo padarjev, ki so z otipom razpoznali naštete tipe žil. Takrat še niso imeli sekundnih urnih kazalcev, zato so priporočali ovrednotenje trajanja 40 zaporednih srčnih utripov po občutku, kar pa je bilo zelo nenatančno.

V drugih *bukvah* so razvrščene bolezni od glave navzdol. Posamezna bolezen ni opisana, je le opisno imenovana, vključeno pa je zdravljenje z domačimi in – redkeje – v lekarni kupljenimi pripravki. Poimenovanje teh »zdravil« je zapleteno, težko razumljivo in se je bilo treba pri branju opirati na priložnostne besednjake, ki so jih sestavili nekateri raziskovalci padarskih bukev. Pri »prevajanju« v razumljivejši jezik sem uporabil abecedne sezname zdravilnih in škodljivih rastlin ter slovarček narečnih in starih imen ter germanskih in romanskih spojenih imen rastlin ter poimenovanj bolezni in stanj.²⁸ Pri tem sem naletel na sorazmerno velike težave, saj je večina imen zelišč zapisana v narečju, ki ga druge niso poznali. Pri poimenovanju bolezni in stanj je manj težav, saj so večinoma opisana z več besedami, na primer *Kadar iz krmežlavih oči gnoj teče*. Priporočena »zdravila« sem razdelil v dve skupini. V prvi so zdravilna zelišča in drugi zdravilni pripravki, ki jih spoznamo brez posebnega tveganja. Najpogosteje priporočena naštejemo po abecedi: ajbiš, baldrijan (božjastnica, špajka), bezeg, brinje, brusnice, cimet, čemerika, česen, encijan (lecjan), gabez, gartroža (šipek), hmelj, janež sladki (koromač, žlahtnik), jetrnik, kamilica, kislica, kis, kolmež, konderman (grenkuljica), kopriva (živa in mrtva), korenina sladka, lojber (lovor), lopatka (aloe vera), luštrek, mandeljni grenki, meta, melisa, ognjič, pehtran, pelin, peteršilj, petoprstnik (srčna moč), podlesek jesenski (ušivec), polaj, preslica, rabarbara, repuh, rigelc (marjetica), robidnica (kopina), rožmarin, šentjanževka (kresnica), šetraj (šatraj, čuber), šmarnica, tič(j)i lim (omela), trpotec, vrednik (jetičnik), zobnik, žajbelj (kadulja). Številna so še sedaj na trgovskih policah, marsikatera v čajnih mešanicah. V drugo skupino sodijo tisti priporočeni pripravki, ki jih niso znali pojasniti tudi drugi proučevalci zdravilnih zelišč in ljudske medicine: cinzarna moka, finstel, fiterjol, grihis, gumi galbana, lojnštajn (tudi bojnštajn), metlika,

28 Bohinc, *Slovenske zdravilne rastline*, str. 321–327; Cilenšek, *Naše škodljive rastline*, str. 751–768; Dolenc, *Okolica Škofje Loke ...*, str. 123–133; Dolenc, *Zagovori ...*, str. 261–269; Dvoršak, *Padarske bukev*, str. 220–226; Kromar in Rožnik, *Zdravilne rastline*, str. 261–178; Sterle, *Ljudsko zdravilstvo na Loškem*, str. 87–122; Wagner, *Pridelovanje zdravilnih rastlin*, str. 166–169; Willfort, *Zdravilne rastline in njih uporaba*, str. 417–476.

rišpet, senapleter, sprugneza, vampert, zenofovo seme. Posebej je zapisano, kdaj je treba zdravilo kupiti v lekarni. Med naštetimi in čitljivo zapisanimi so akvafer-tis, aloa, ambra, amoniak, galun, gumi arabik(um), kafra, plajbes (svinec), salmi-ak, terpentin, železno vino (tonik), živo srebro in žveplo. Nekatera od naštetih smo našli v magistralni recepturi²⁹ še prva desetletja druge polovice prejšnjega stoletja.

Priporočene pripravke so uporabljali na tedaj znane preproste načine in v oblikah, ki se jih je dalo pripraviti doma: *uoda* (čaj), tinktura (z žganjem, šnopcem) in žanft (sok) za notranjo rabo (*noter jemati*), žauba (mazilo) s svinjsko mastjo, obkladek (z raznimi tekočinami in dodanim izvlečkom zdravilnih zelišč) in obliž (z medom, kafro in drugimi dodatki). Pogosto je priporočena priprava zdravila za notranjo uporabo na kuhanem vinu. Le redko je priporočena ena sama rastlina oziroma njen del. Za padarja so pri zdravilnih pripravkih zani-mivi in poučni pristavki: *to gvišn nuca; tu je an dober nuc; kar se s ta žauba ne sceli, so use kunšt(i) zastojn; gor obež, bo naglo scelen brez škode; bo ta žauba dobra za take rane; gor obež, se bo vsaka tekoča in flusna rana scelila; gor obež, naenkrat vzame strupe von.*

V obravnavanem prepisu so zapisane stare utežne in volumnske mere, ki so veljale še v prvih treh četrtletjih 19. stoletja, npr. lot, libra, unča, funt, kvintal (kvin-telc), frakelj, maselc itd.³⁰

Med napotki so nekateri neverjetni in popolnoma neučinkoviti. Navajam nekaj primerov. Stran 26: *Zobje brez kleš rovati. Vzemi v Apoteki Amonjaka, stolci zobnikovega perja, zmešaj vse vkup, ožmi, de se žamft naredi, s tem pomaž zob, pade brez (klešč) in berš ven brez vse bolečine.* In na 34. strani: *Za raka na maternih persih. Vzemi jabolk kolikor češ, zdolbi lušino ven, deni masti noter v lukno, deni vse v eno ponev pečiti (ali) senfati kader bo mehko, zmečkaj z eno žlico vse vkup, s tega ravnaj flajšter, gvišno nuca.* Na 56. strani preberemo za odpravljanje bolečin v križu: *Nalovi en glaž polhen glist, to je tistih rudečih črvov po gnoj in zemlji, deni kafre noter, če več, boljši (je).* Verjetno je bilo pri-poročeno zdravilo za zunanjo uporabo. Učinkovala je kvečjemu kafra, ki so jo še do nedavnega stari ljudje uporabljali za lajšanje bolečin ob hrbtenici. Za notranjo uporabo je bilo zdravilo proti božjasti: *Nalovi en glaž teh velikih mraulov, te črne so bolši, uli (vlij) hudo žganje nanje, de mraule potonejo, zaveži glaž, postavi glaž 8 dni na sonce, potem odli žganje proč od mravlov in deni v glaž med, žganje, mire in kafre in žefrana. Če več daš, boljše je, postavi spet na sonce (za) 8 dni /.../, še bolši je noter jemati pičle pol žlice, en dan dvakrat* (61. stran).

29 Magistralna zdravila je izdelal lekarnar na podlagi zdravnikovega recepta.

30 V Dvoršakovih *Padarskih bukvah* so na straneh 212 in 213 zapisani medsebojni odnosi priporočenih utežnih in prostorskih mer: kvintelc = 4 kvinte = 4,5 grama (kvinta = 1,125 grama); lot = 17,5 grama = pol unče, libra = 327,5 grama; funt = 56 dekagramov; frakelc = 0,25 litra; maselc = 2 frakelca = pol litra; polič = 7 decilitra; bokal = 2 poliča = 1,4 litra; vedro = 16 bokalov = 22,4 litra.

Pri raku in vsakem *divjem mesu* je priporočeno posipanje razjede s prahom: *Krta v eni čepin(i) sežgi, tista štupa potresaj, to vzame vsa gniloba in divje meso iz vsake gnile rane in tista (se) hitro celi* (str. 75). Podoben učinek imajo *tavelike krote* (krastače). V navodilih le redko naletimo na previdnost. Navajam primer s 44. strani, kjer je ob tinkturi za notranjo rabo pripisano: *Je za želodec pa tudi sploh za vse bolezni dobro, samo za noseče in jetčne ni zdravo nucat, je celo škodljivo, celo (za) smrt, ko bi zlo nucal za take peršone* (če bi pogosto dajali takim bolnikom).

Tretje *bukve* imajo naslov *Od več sort dreves* in podnaslov *Kako so ušafane in zakaj sa* (Kako delujejo in njih uporaba).³¹ Obsegajo 16 strani. Pri vsakem drevesu oziroma sadežu je začetni naslov *Kraft in nuc* (Moč in uporaba). Jabolka so *mrzle nature*.³² Priporočajo jih za zdravljenje slabosti, želodčnih težav, preganjanje glist in za obkladke pri gnojnih ranah. Tudi hruške so *mrzle nature*. Priporočene so za zdravljenje ženskih bolezni in jetike. Fige zdravijo kašelj in ženske bolezni. Figov obliž okoli trebuha prežene vodenico. Zanimivo je opozorilo: *Kteri frišne fige zlo je, ta more kozlat in srat, brez odlaška*. Češnje so *mrzle in mokre nature*. Priporočene so za zboljšanje apetita in lajšanje kašlja. Zdrobljene pečke se priporočajo pri odpravljanju ledvičnega kamna, zdravijo pa tudi grižo in drugo *leksirajne*.³³ Grozdje je *gorke in vroče nature*. Sok iz grozdja prežene ledvične kamne, stisnjen iz trtnega listja pa drisko in pljuvanje krvi. Brina je *gorke nature*. Njene jagode preganjajo slab duh iz ust, predvsem pa povečajo izločanje vode *od človeka, kteri iz terpljenjem ščije ali de ga reže*. Z brinovim oljem, delali so ga iz brinovega lesa in ne iz jagod, se maže bolne *glide*, sklepe, pa tudi kožo pri božjastnikih in kolikah ter krčih v trebuhu. Marsikje so z oljem še nedavno mazali otroke okoli popka, če jih je »klalo«. Čaj iz brinovih jagod naj bi ženskam uredil menstruacijske težave. Orehi so *gorke nature*. Obkladek prekuhanega orehovega listja zdravi gnojne rane. *Kar je od hrasta vse suši, ukup uleče in greje, ima ena sredne gorka suha natura*. Pripravke iz listja, lubja, lesa, korenin in želoda so uporabljajo pri pljuvanju krvi, predolgi menstruaciji, za celjenje ran in pri zaužitem strupu. Bezeg je *gorke nature*. V obravnavanih bukvah je opisan le smrdljivi bezeg, *habat*, ki se loči od običajnega črnega bezga. Prvi raste na gozdnih posekah in jasah, drugi v bližini poslopij. Habat priporočajo za blaženje kašlja in preganjanje vodenice, kar omenjajo tudi v novejših zapisih o ljudskem zdravilstvu.³⁴ Čaj iz lubja je bruhalo in dristilo: *to pit, vrže vse iz želodca*. To smo vedeli tudi pastirji: če si pojedel nekaj jagod z bezga, rastočega na gozdni poseki, te je pogladilo naprej in nazaj. Pri habatu so priporočila dvomljive vrednosti: obkladki potegnajo kačji strup ven, vzamejo vse bolečine iz oči in zdravijo sivo mreno (katarakto),

31 Beseda *ušafan* je težko prevedljiva; po smislu sem se odločil za *delovanje*.

32 Gre za posnemanje prepričanja zdravnika Galena iz 2. stoletja po Kristusu. Uradna medicina se jih je otresla že ob koncu srednjega veka, padarji so ga upoštevali še v 19. stoletju.

33 Na Selškem še sedaj pri driski pravijo, da jih leksira.

34 Willfort, *Zdravilne rastline in njih uporaba*, stran 46–47.

s to vodo vsako jutro roke zmivaj, kteremu se tresejo (verjetno ob Parkinsonovi ali tej podobni bolezni).

Četrte bukve prinašajo na straneh 109 do 238 *ušafanje* (delovanje), *moč, naturo in nuc* zdravilnih rož, perja (listov) in korenin. Opisanih je 57 rastlin, ki so oštevilčene po vrstnem redu, ta pa ni urejen po abecedi. Za razumevanje posameznih imen smo uporabili starejše vire, v katerih so zapisana slovenska in nemška imena zdravilnih zelišč.³⁵ Zanimiv je dokaj obsežen opis izgleda rastline in rastišča, kar je brez dvoma koristilo nabiralkam in nabiralcem. Na 121. strani je pod številko 7 opisana *Kompava* (Eberwurz, bodeča neža), ki jo omenjamo zato, ker je od vseh zelišč edina priporočena v veterini, in sicer za zdravljenje prašičje kuge: *Štupa s teh korenin, en kvintelc noter vzeti (pojesti) je dobro u cajtu te kuge za prešiče, je malo boljšega zdravila, kakor s teh korenin štupa, lojberja (lovorja) umes stolci, daj njim, bo gvišno nucalo, ko jesti nočejo*. Posebej zanimiv je zapis o kresnici (Jakobskreutzkraut) na 128. strani: *Kdor gmaha nima, noč in dan bi rad per ženskih bil, te rože per sebi nosi in v postli na nagim (telesu), bo kmalo njegova slaba misel v dobro preobrnul. To je kloštrska kunšt*. Na straneh 239 do 260 je zapisanih še nekaj priporočil ob različnih boleznih in stanjih. Za zdravljenje črva na prstu (lat. panaricij) sta priporočena dva načina: *Namaži na eno platno človeškiga blata in prst noter zavi. Zna nucat. Ali povi okoli prsta deževne červe (deževnike) in jih gor imej, de pomrjejo, s tem se permeri, de je (črv) v enem bartu umorjen*.³⁶ Seveda sta oba načina ne samo neučinkovita, ampak predvsem škodljiva.

Na zadnjih štirih ohranjenih straneh (291, 262, 267 in 268) so zapisana splošna navodila težkemu bolniku, ki naj predvsem počiva v dobro zračenem prostoru in se ustrezno hrani. Mogoče se je pisanje nadaljevalo tudi na naslednjih straneh, ki pa niso ohranjene.

Živinozdravništvo

Knjiga je pod tem naslovom izšla dvakrat. Prvič ob koncu petdesetih let 19. stoletja, verjetno med 1858 in 1860, in drugič leta 1885. Obe sta omenjeni v *Slovenskem biografskem leksikonu* (SBL), v zapisu o Simonu Strupiju.³⁷ Obakrat gre za skupno vezavo že natisnjenih knjižic, ki so predhodno izšle posamič. Avtorja sta dr. Janez Bleiweis in dr. Simon Strupi. Oba sta bila Gorenjca, po osnovni izobrazbi doktorja medicine, z dodatno usposobljenostjo za področje živinozdravništva.

35 Cilenšek, *Naše škodljive rastline ...*, str. 751–768.

36 Zmotno bi bilo prepričanje, da je to botrovalo poimenovanju gnojnega vnetja na prstu, ki mu pravijo črv. Le-to pride od izločene odgnojene kite, ki je podobna belemu črvu.

37 SBL, 11. zvezek, Ljubljana 1971.

Stran 38 četrtega snopiča knjige Živinozdravništvo. (foto: Tone Košir)

Velikost: 20 cm x 13 cm, platnici sta iz rjavo lakiranega kartona, hrbet iz strojenega usnja, šivana vezava. Na notranji strani sprednje platnice je slabo viden podpis *More Andrej*. Knjiga je imela prvotno 685 strani. Manjkajo prve štiri strani prvega snopiča, prvi dve strani kazala četrtega snopiča in prvih osemnajst strani zadnjega snopiča. S pomočjo prof. dr. Zvonke Zupanič Slavec, predstojnice Inštituta za zgodovino medicine Medicinske fakultete v Ljubljani, sem vzpostavil stik z dr. Vojtehom Cestnikom, upokojenim profesorjem veterinarske fiziologije in raziskovalcem zgodovine veterine. Pozna vsebino starejše in mlajše knjige iz

19. stoletja.³⁸ Cestnik meni, da sta verjetno avtorja načrtovala vključiti – kot prvi snopič – eno od Bleiweisovih knjižic, ki pa je vezalec ni vključil, zato se knjiga začne z drugim snopičem, *NAUK zdrava in bolna kopita podkovati*, ki ga je sestavil in objavil Janez Bleiweis leta 1851. Obsega 114 strani in predstavi vsa potrebna znanja za podkovskega kovača. V tretjem snopiču isti avtor na 72 straneh obravnava rejo domače živine. Knjižico je leta 1858 natisnil znani ljubljanski tiskar Jožef Blaznik. Sledi najobsežnejši, četrti snopič avtorja Simona Strupija *NAUK spoznanja in ozdravljanja vunanjih in notranjih bolezni*. Tudi tega je natisnil Jožef Blaznik, leta 1852. Obsega 375 strani. Sledita dva snopiča avtorja Janeza Bleiweisa: *NAUK kako pomagati živini o porodih*, izšel je leta 1853 in obsega 88 strani, ter *NAUK klavno živino in meso ogledovati* iz leta 1855, ki obsega 22 strani. Cestnik meni, da se starejša in mlajša knjiga *Živinozdravništvo* razlikujeta le po zapisanih utežnih merah na 38. strani četrtega, Strupijevega snopiča. Izvod, ki ga obravnavamo na tem mestu, ima zapisane stare mere: libra, unc (unča), lot, drahma, kvintal in gran (glej opombo 30). Mlajša, iz leta 1885, pa že prinaša dekagrame in grame, sicer pa se vsebina ne razlikuje.³⁹ Torej je obravnavana knjiga starejša od obeh izdaj. Predvidevamo, da jo je Franc Morè kupil pred izidom druge, ki je izšla leta 1885, ko se je pripravljala na izpit za podkovskega kovača. Ob nenadnem odhodu v Ameriko⁴⁰ je očitno ni vzel s seboj. Danes jo hrani Berta Burnik iz Žirov.

Zahvala

Pri nastajanju prispevka mi je izdatno pomagala vrsta dobrohotnih ljudi, ki se jim na tem mestu za pomoč od srca zahvalim: Tonetu Bogataju in Berti Burnik za posredovanje obravnavanih zdravilskih bukev, Ireni Filipič, Janezu Jerebu in Alfonzu Zajcu za vse podatke o rodbini Morè, dr. Petri Leben - Seljak za napotke in podatke o Moréti na Žirovskem, prof. dr. Zvonki Zupanič Slavec in prof. dr. Vojtehu Cestniku pa za pomoč pri identifikaciji živinozdravniške knjige.

VIRI

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL-ŠKL)

SI_ZAL_ŠKL/0299, Notariat Škofja Loka, t. e. 81.

Župnijski arhiv v Stari Oselici

Mrliška knjiga župnije Stara Oselica za leta 1895 do 1915.

Krstna knjiga župnije Stara Oselica za leta 1895 do 1915.

Okrajno sodišče Škofja Loka

Zemljiška knjiga, k.o. Trebija, knjiga II.

38 Cestnik, e-pisma, avgust in september 2013.

39 Cestnik, e-pisma, avgust in september 2013.

40 Po pripovedovanju Alfonza Zajca je z odhodom reševal veliko osebno stisko, kar je bil velikokrat razlog za odhod v Ameriko. Za njim je izginila vsaka sled.

Ostali viri

Bogataj, Anton: Kronika družin – vas Trebija. Računalniški tipkopis, 2013.

Cestnik, Vojteh: e-pisma, avgust in september 2013.

Filipič, Irena in Jereb, Janez: Računalniški izpis rodbine Morè, 23. 4. 2013.

Leben - Seljak, Petra: e-pismi 25. 3. 2013 in 10. 5. 2013.

Zajec, Alfonz: pismo 28. 3. 2013.

LITERATURA:

Bohinc, Pavle: *Slovenske zdravilne rastline*. III. natis. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991.

Cilenšek, Martin: *Naše škodljive rastline v podobi in besedi*. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1892.

Dolenc, Milan: Ljudske medicinske knjige iz okolice Škofje Loke. V: *Loški razgledi* 20, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973, str. 69–80.

Dolenc, Milan, Nove ljudskomedicinske bukve z Gorenjske in Notranjske. V: *Loški razgledi* 25, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1978, str. 140–148.

Dolenc, Milan: Okolica Škofje Loke – pomembno središče ljudskih medicinskih bukev. V: *Loški razgledi* 22, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1975, str. 123–133.

Dolenc, Milan: *Zagovori v slovenski ljudski medicini ter zarotitve in apokrifne molitve*. Uredili Zvonka Zupanič Slavec in Marija Makarovič, Ljubljana: Inštitut za zgodovino medicine MF v Ljubljani, 1999.

Dvoršak, Andrej: *Padarske bukve*. II. natis. Ljubljana: Založba Slon, 1996.

Kromar, Janez; Rožnik, Pavle: *Zdravilne rastline*. Ljubljana - Maribor: samozaložba, 1972.

Leben - Seljak, Petra in Demšar, Alojz: *Knjiga hiš na Žirovskem*. Ljubljana in Žiri: Pegaz international, 2010.

Medicinska enciklopedija 7. Zagreb: Jugoslovanski leksikografski zavod, 1963.

Slovenski biografski leksikon (SBL), 11. zvezek, Ljubljana, 1971.

Sterle, Meta: Ljudsko zdravilstvo na Loškem. V: *Loški razgledi* 37, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1990, str. 87–122.

Štukl, France: *Po poti kulturne dediščine*. Zbirka Loški razgledi. Doneski 25, Škofja Loka 2011.

Wagner, Tone: *Pridelovanje zdravilnih rastlin*. Ljubljana: ČZP Kmečki glas, 1980.

Willfort, Richard, *Zdravilne rastline in njih uporaba*. Maribor: Založba Obzorja, 1971.

Summary

Dobračeva barber-surgeon's book

The contribution deals with a copy of the barber-surgeon's book that has not previously been described. On the basis of the place of its origin it is called the Dobračeva copy. The copyist, blacksmith farrier Andrej Morè, who came from an old Žiri family, was only 20 years old in 1887 when he made the copy. He moved from Dobračeva to Trebija, where the copy was preserved by his descendants. The copy in question, with 317 pages, is one of the most extensive in Slovenia. There are no instructions in this copy for the treatment of animals because Andrej Morè, together with the original from which he made the copy, also owned a first edition of the book Veterinary Medicine, which had been published around 1860. A detailed index is followed by

Perve bukve (First book) with a 32-page description of urine: origin, preparation, examination and characteristics and the importance of urine in establishing illness. On the following 261 pages, the content is divided into four chapters, called books. Assessment of pulse is based in the copy on Galen's already long since abandoned views of the cold, hot, damp and dry natures of man. This viewpoint is also present in the description of individual recommended medicinal preparations in the chapter entitled Book II. In it, the description of treating illness is fairly systematic: head and neck, internal organs: lungs, heart and stomach. Fever and ague follows, treating wounds and changes to the skin. The recommended treatments can be divided into two groups: those that it is possible to identify and others that are unknown or written illegibly, probably derived from corruptions of names in foreign languages. The third chapter describes the use of the fruits, leaves and bark of some trees. In the last part of this chapter, the treatment of some internal and external illnesses is recommended and general instructions given for patients with serious illnesses. The contribution also includes a short description of the book Veterinary Medicine, which Andrej Morè owned together with his Dobračeva copy of the barber-surgeons book. It appears that he only used the two sources and his experience within a narrow circle, since current sources do not mention him as a physician of either people or animals.